

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE A NAŠA DEDINA

M. KATRIAK

10

ND 9 / 11

Slovenské národné povstanie, ktorého 30. výročie sme v predchádzajúcom roku slávnostne oslávili, nieslo sa nielen v znamení boja za nové Československo, za urýchlenie porážky temných, reakčných síl doma a vo svete, ale aj v znamení realizovať pokrokový, socialistický program výstavby oslobodenej vlasti. V rámci tohto revolučného programu nekládol sa dôraz len na riešenie politických otázok, ale aj na riešenie otázok ekonomických, sociálnych a kultúrnych, v neposlednom rade aj na riešenie otázky vzťahu dediny a mesta. Preto dnes okrem mnohých vymožeností, ktoré sme v socialistickej výstavbe našej vlasti dosiahli, môžeme hovoriť aj o novej československej dedine.

V rámci hlbokých a všestranných spoločenských premien, ktoré sa začali v Slovenskom národnom povstaní (1944) a pokračovali národnou a demokratickou revolúciou (1945), ale hlavne socialisticou revolúciou (Február 1948), odohrali sa prenikavé zmeny aj na našej dedine. Prevzatie moci pracujúcimi na čele s robotníckou triedou, zospoločnenie výrobných prostriedkov, socialistická industriálizácia krajiny, združstevnenie poľnohospodárskej pôdy, prechod od súkromného rodinného hospodárenia malovýrobného typu na družstevnú poľnohospodársku veľkovýrobu – to sú základné faktory, ktorých pôsobenie určovalo a určuje aj vývin našej dediny. Pod priamym pôsobením týchto revolucionizujúcich faktorov prekonala zložitú metamorfózu a dosiahla vo svojom krátkom, 30-ročnom vývinu, také výsledky, aké predtým nedosiahla ani za celé obdobie svojho kapitalistického vývinu.

Aby sme tento pozoruhodný vývin našej dediny a jeho výsledky postihli v širších súvislostiach a dôslednejšie, nebudeme ju chápať len z aspektu rozvoja poľnohospodárskej výroby, čo je síce veľmi dôležité, ale predsa len zúžené, jednostranné hľadisko, ale ju v našej štúdii pojmeme ako sociálno-ekologický útvar, t. j. ako špecifickú lokálnu spoločnosť dedického, resp. vidieckeho typu.¹⁾

Takýto prístup k štúdiu našej dediny nám umožní chápať ju komplexne, t. j. ako relatívne samostatný sociálny dynamický systém, ako živý sociálny organizmus, vnútorne bohato štrukturovaný, v ktorom fungujú špeciálne sociálno-ekonomické elementy, vzájomne zvia-

¹⁾ Ziada sa aspoň stručne uviesť, že podľa urbanisticko-štatistických kritérií za dedinské sídliskové útvary považujeme v tejto štúdii sídliská s počtom do 2000 obyvateľov, resp. v niektorých prípadoch i sídliská pre 5000 obyvateľov. Tieto útvary označované termínom dedina postrádajú sociálne, kultúrne a ekonomické zariadenia, ktoré sú charakteristické pre mestá a mestecká (nemocnice, vyššie školy, sieť služieb a obchodov vyššej úrovne, vyššia hustota obyvateľov na jednotku zastavenej plochy a pod.). Dedina sa vyznačuje bezprostredným vzťahom k prírodnému prostrediu (obrábanie pôdy, pestovanie rastlín, chov dobytká a pod.).

zané sieťou zložitých vzťahov, vyznačujúci sa určitou stabilnosťou, schopný samoregulácie a fungujúci ako svojrázna zložka, komponent v špecifických vzťahoch v systémoch vyššej úrovne (okres, kraj, krajina, štát). V tomto systémovom poňatí dediny ako predmetu sociologického skúmania žiada sa venovať pozornosť jednak horizontálnemu členeniu dedinskej society (dedina ako sociálno ekonomická jednotka, spoločenské skupiny rôznej úrovne, triedy, vrstvy, neformálne skupiny) a jednak vertikálnemu členeniu, t. j. určitým sféram spoločenského života obce (sféra politická, právna, ekonomická, kultúrna a pod.). Vo viacerých prípadoch nie je však možné striktne dodržať toto členenie, pretože sa mnohé elementy a zložky života obce vo svojich vzťahoch a funkciách vzájomne prelínajú.

Je známe, že v marxisticko-leninskej teórii sa dedine, riešeniu sociálnych, ekonomických a kultúrnych otázok dedinského života venuje veľká pozornosť, a to predovšetkým vo vzťahu mesto-dedina s cieľom pozdvihnúť život na dedine z ekonomickej, sociálnej a kultúrnej stránky na úroveň života v meste a tak prekonať podstatné rozdiely medzi ňou a mestom.

I. Rozdelenie obyvateľstva podľa veľkostných skupín obcí v ČSSR v rokoch 1921—1970 (Statistická ročenka ČSSR, 1960, 1971)

Veľkostné skupiny obcí podľa počtu prítomných obyvateľov	Počet obyvateľov v uvedenej skupine obcí v r.				
	1921	1930	1950	1961	1970
	absolútny počet v tisícoch				
do 500	2 471	2 484	2 301	1 730	1 475
500 — 999	2 642	2 552	1 953	2 037	1 943
1 000 — 1 999	2 285	2 327	1 763	2 074	1 987
2 000 — 4 999	2 087	2 369	1 750	2 253	2 147
5 000 — 9 999	1 012	1 046	918	1 182	1 194
10 000 — 19 999	774	831	748	992	1 151
20 000 — 49 999	542	775	825	990	1 258
50 000 a viac	1 190	1 614	2 080	2 488	3 202
Spolu	13 003	13 998	12 338	13 746	14 357
	v percentách				
do 500	19,0	17,8	18,6	12,6	10,3
500 — 999	20,3	18,2	15,8	14,8	13,5
1 000 — 1 999	17,6	16,6	14,3	15,1	13,8
2 000 — 4 999	16,0	16,9	14,2	16,4	15,0
5 000 — 9 999	7,8	7,5	7,4	8,6	8,3
10 000 — 19 999	5,9	5,9	6,1	7,2	8,0
20 000 — 49 999	4,2	5,5	6,7	7,2	8,8
50 000 a viac	9,2	11,6	16,9	18,1	22,3
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tento cieľ, ktorého dosiahnutie si okrem iného vzali do svojho programu pokrokové politické strany, medzi nimi i naša komunistická strana, je epochálneho významu, pretože tu ide o odstránenie stáročia pretrvávajúcej prízemnosti, zaostalosti, biedy, vysilujúcej fyzickej driny a utrpenia mnohomiliónovej časti národnej pospolitosti.²⁾ V súčasnosti žije na dedinách v ČSSR okolo 50 % populácie, pričom v českých krajoch okolo 45 % a na Slovensku okolo 63 % z celkového počtu obyvateľstva.

Nie je bez zaujímavosti a bude to aj účelné, ako ukážeme neskôr, uviesť rozdelenie obyvateľstva podľa veľkostných skupín obcí v ČSSR v období posledných 50 rokov, t. j. v rokoch 1921–1970, pričom budeme venovať hlavnú pozornosť poslednému dvadsaťročiu (tab. I).

Z uvedenej tabuľky možno zistiť nielen početný stav obyvateľov v dotýčnej skupine obcí a miest v tom-ktorom roku, ale – čo je oveľa dôležitejšie – aj dynamiku, pohyb obyvateľstva v uvedených skupinách sídelných útvarov v priebehu uvedených rokov a ďalej koncipovať i určité prognózy v ich perspektívnom vývine. Tak napr. kým v r. 1921 žilo v republike v skupine obcí do 500 obyvateľov 2 471 000 osôb, v r. 1950 2 301 000 osôb, zatiaľ v r. 1970 je to už len 1 475 000 osôb, čo je takmer o 1 000 000 osôb menej. V skupine obcí od 500 do 999 obyvateľov robí tento pokles takmer 700 000 osôb a v skupine obcí od 1000 do 1999 obyvateľov 298 000 osôb. Pomerne rovnovážny vývin počtu obyvateľov v uvedených 50 rokoch ba s miernym zvýšením v r. 1970, je v skupinách obcí od 2000 do 4999 obyvateľov a od 5000 do 9999 obyvateľov. Naproti tomu môžeme sledovať pomerne rapídne zvyšovanie počtu obyvateľov v jednotlivých skupinách miest. Napr. v skupine miest od 20 000 do 49 999 obyvateľov robí tento vzrast v období posledných 20 rokov 433 000 osôb.

Výstižne môžeme uvedený pohyb obyvateľstva sledovať na pomerných číslach. Tak napr. v posledných 50 rokoch v skupine obcí do 500 obyvateľov znížilo sa percento obyvateľov z 19,0 na 10,3; v skupine obcí od 500 do 999 obyvateľov z 20,3 na 13,5 %; a v skupine obcí od 1000 do 1999 obyvateľov zo 17,6 % na 13,8 %. V skupinách obcí od 2000 do 9999 obyvateľov sa zachováva, ako sme už konštatovali vyššie, pomerne rovnovážny stav.

Pohyb opačného smeru, čiže postupné zvyšovanie počtu obyvateľov, sa ukazuje v ďalších skupinách miest. V skupine miest od 10 000 do 19 999 obyvateľov vzrástol počet prítomných obyvateľov za posledných 20 rokov zo 6,1 % na 8,0 %; v skupine miest od 20 000 do 49 999 zo 6,7 % na 8,8 %; a v skupine miest nad 50 000 obyvateľov z 9,2 % v r. 1921 a zo 16,9 % v r. 1950 až na 22,3 %, v r. 1971, čo je proti r. 1921 zvýšenie cca 2,6-násobné, t. j. o viac ako 2 000 000 osôb a za posledných 20 rokov o 1 122 000 osôb.

Uvedené pohyby obyvateľstva svedčia o dôležitých ekonomických a sociálnych zmenách, ktoré sa odohrali v našej spoločnosti. Ide tu o pomerne silnú migráciu obyvateľov z dedín do miest, a to hlavne do miest s počtom nad 20 000 obyvateľov. Pozoruhodné je, že táto migrácia sa

²⁾ Túto zaostalosť, biedu a utrpenie dedinského obyvateľstva v predmníchovskej republike u nás výstižne zachytili vo svojich dielach viacerí naši pokrokoví realističtí spisovatelia, najmä P. Jilemnický, F. Král a medzi nimi aj ľudomilný lekár J. Hálek a členovia akademického spolku Detvan. Výrazne sa o nej píše aj v Pravde a v inej pokrokovej tlačí z uvedeného obdobia.

uskutočnila vo veľkej miere v posledných 20 rokoch, t. j. v období budovania socialistickej spoločnosti v našej vlasti.

Uvedený pohyb obyvateľstva z dedín do miest vyvolali, čo je evidentné, na jednej strane vplyvy socialistickej industrializácie, výstavba veľkých priemyselných závodov v mestách a s tým súvisiaca zvýšená potreba pracovných síl v mestách. Na druhej strane tento pohyb umožňoval prechod od individuálnej poľnohospodárskej malovýroby na družstevnú poľnohospodársku veľkovýrobu, zvyšujúce sa využívanie poľnohospodárskej techniky a pokrokovej, racionálnej technológie, čím sa nevyhnutne uvoľňovali nadbytočné pracovné sily hlavne zo skupín obcí s počtom do 2000 obyvateľov. S touto migráciou, ako ešte ukážeme na sústave prvotných empirických informácií, získaných sociologickými výskumami, súvisia aj prenikavé, predtým nebývalé zmeny v sociálno-triednej štruktúre našej dediny.

Teraz sledujeme, ako sa uvedené migračné procesy, t. j. prílev obyvateľov z dedín do miest v dôsledku pôsobenia uvedených politických a ekonomických faktorov, udiali osobitne v českých krajochoch a v slovenských krajochoch. Potrebné štatistické údaje uvádzame v tab. II.

Je pochopiteľné, že pri tomto detailnejšom sledovaní nemožno očakávať podstatne odlišné tendencie v migrácii obyvateľov z dedín do miest ako sú tie, na ktoré sme v hlavných črtách poukázali v globále za celú ČSSR. Sú tu len čiastočné odlišnosti v počtoch migrovaných osôb. Tak napr. vidíme, že kým počet obyvateľstva v ČSR v skupine obcí do 500 obyvateľov za posledných 20 rokov klesol z 20,7 % na 11,6 %, t. j. o 9,1 %, zatiaľ v SSR poklesol tento počet o necelých 6 % (z 13,3 % na 7,4 %). V skupinách obcí od 500 do 999 obyvateľov a od 1000 do 1999 obyvateľov je v SSR pozvolnejší pokles ako v ČSR a datuje sa najmä od r. 1950. Napriek prednostne rozvíjanej socialistickej industrializácii na Slovensku a v súvislosti s tým aj zvýšenému sťahovaniu obyvateľov z dedín do miest je tento pokles relatívne menší ako v ČSR a súvisí nepochybne s väčšími percentuálnymi ročnými populačnými prírastkami, než boli v tom čase v týchto obciach v ČSR. Je však možné, že tu pôsobili ešte i ďalšie faktory.

V skupine obcí od 2000 do 4999 a od 5000 do 9999 obyvateľov sú v oboch republikách najmä v posledných 20 rokoch (1950–1970) len menšie prírastky obyvateľov, čo nepochybne súvisí s tým, že síce určitá časť obyvateľov z dedín pracuje v závodoch v týchto mestách, ale ostáva bývať v rodných obciach. Preto sa počet bývajúcich obyvateľov v týchto mestách podstatne nezvýšil.

Pokiaľ ide o mestá v posledných troch veľkostných skupinách, zaznamenali v oboch republikách značný prírastok obyvateľov. Tak napr. české mestá v skupine nad 10 000 obyvateľov za posledných 20 rokov zaznamenali zvýšenie počtu osôb z 5,9 % na 8,2 %, slovenské mestá zo 6,5 % na 7,6 % a v skupine miest nad 20 000 obyvateľov v ČSSR z 7,7 % na 8,0 % a v SSR zo 4,1 % na 10,5 %. Veľmi rapídne vzrástol počet obyvateľov v mestách nad 50 000 obyvateľov, najmä v ČSR, a to z 10,4 % v r. 1921 a z 20,5 % v r. 1950 na 27,7 % v r. 1970; v SSR v tých istých rokoch zo 4,9 % a zo 7,4 % na 10,5 %; čo je značne menej ako v ČSR. V porovnaní so stavom v r. 1950 (tab. II) zvýšil sa stav v skupine týchto miest v ČSR o 898 000 obyvateľov a v SSR o 224 000 obyvateľov, čo je značne vysoké zvýšenie, spôsobené nielen prílevom obyvateľov zo vzdialenejších obcí, ale aj územným splývaním a administratívnym pričleňovaním blízkyh

II. Rozdelenie obyvateľstva podľa veľkostných skupín obcí v českých a slovenských krajoch v rokoch 1921—1970 (Statistic-
ká ročenka ČSSR, 1960, 1971)

Veľkostné skupiny obcí podľa počtu prítomných obyvateľov	ČSR Počet obyvateľov v uvedenej skupine obcí v roku					SSR Počet obyvateľov v uvedenej skupine obcí v roku				
	1921	1930	1950	1961	1970	1921	1930	1950	1961	1970
	absolútny počet v tisícoch					absolútny počet v tisícoch				
do 500	1941	1990	1843	1366	1140	530	494	458	364	335
500 — 999	1961	1837	1256	1310	1249	681	715	697	727	694
1 000 — 1 999	1617	1600	994	1463	1079	668	727	769	911	908
2 000 — 4 999	1528	1736	1134	1322	1216	559	633	616	931	931
5 000 — 9 999	788	777	635	799	820	224	269	283	383	374
10 000 — 19 999	588	650	525	702	806	186	181	223	290	345
20 000 — 49 999	542	664	684	743	782	—	111	141	247	476
50 000 a viac	1044	1420	1825	2167	2723	146	194	255	321	479
Spolu	10009	10674	8896	9572	9815	2994	3324	3442	4174	4542
	v percentách					v percentách				
do 500	19,4	18,6	20,7	14,3	11,6	17,7	14,9	13,3	8,7	7,4
500 — 999	19,6	17,2	14,1	13,7	12,7	22,7	21,5	20,3	17,4	15,3
1 000 — 1 999	16,1	15,0	11,2	12,2	11,0	22,3	21,9	22,3	21,8	20,0
2 000 — 4 999	15,3	16,3	12,8	13,8	12,4	18,7	19,1	17,9	22,3	20,5
5 000 — 9 999	7,9	7,3	7,1	8,3	8,4	7,5	8,1	8,2	9,2	8,2
10 000 — 19 999	5,9	6,1	5,9	7,3	8,2	6,2	5,4	6,5	7,0	7,6
20 000 — 49 999	5,4	6,2	7,7	7,8	8,0	—	3,3	4,1	5,9	10,5
50 000 a viac	10,4	13,3	20,5	22,6	27,7	4,9	5,8	7,4	7,7	10,5
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

susedných obcí do mestských celkov. Ukazuje sa, že proces urbanizácie, pokiaľ ide o sústredovanie obyvateľstva do miest, pokračoval v ČSR v uplynulých desaťročiach rýchlejšie ako na Slovensku.

Spomenuté sociálno-ekonomické faktory, menovite socialistická industrializácia, budovanie veľkovýrobnej poľnohospodárskej základne vo forme jednotných roľníckych družstiev a pohyby obyvateľstva, na ktoré sme vyššie stručne poukázali, vyvolali v sociálnej skladbe dedinskej populácie významné zmeny. Podstatne sa zmenila predovšetkým sociálno-triedna štruktúra našej dediny. Tieto zmeny sa prejavujú v rapídnom vzraste absolútneho i relatívneho počtu priemyselných robotníkov. Ich početný vzrast, a to v relácii ekonomicky aktívneho obyvateľstva, hlavne mužov ako živiteľov rodín, vyjadruje tab. III, do ktorej sme kvôli možnosti porovnania pojali aj údaje za obce s počtom vyše 2000 obyvateľov.

III. Vzrast počtu priemyselných robotníkov v relácii ekonomicky aktívneho obyvateľstva v obciach na Slovensku (Archív, 1967)

Veľkosť obce (počet obyvateľov)	Podiel robotníkov v ekonomicky činnom obyvateľstve v rokoch v %					
	1937	1943	1946	1952	1960	1967
do 500	31,5	35,4	34,4	39,8	45,0	48,1
500 — 1 000	29,9	33,7	35,3	46,1	51,4	54,7
1 000 — 2 000	42,0	44,5	48,7	53,4	54,5	56,5
2 000 — 5 000	41,5	45,6	50,3	54,2	59,5	59,2
5 000 — 20 000	60,6	58,6	58,9	60,0	59,0	59,3
20 000 — 100 000	56,7	61,1	61,1	54,7	53,1	48,7
nad 100 000	50,9	45,4	39,2	43,8	44,3	39,8
Spolu	42,6	45,1	46,9	51,2	54,0	54,6

Z uvedenej tabuľky možno zistiť, že pomerne najviac vzrástol počet priemyselných robotníkov po r. 1946 na dedinách, t. j. v obciach do 2000 obyvateľov. Tak napríklad v skupine obcí do 500 obyvateľov vzrástol ich počet z 34,4 % v r. 1946 na 48,1 % v r. 1967, čo je zvýšenie o 13,7 %. V skupine obcí od 500 do 1000 obyvateľov je tento vzrast 19,4 %; v ďalšej skupine obcí vzrástol počet priemyselných robotníkov o 7,8 %. V skupine obcí, resp. miest od 2000 do 5000 obyvateľov zvýšil sa ich počet takmer o 8,9 %. V mestách podľa údajov v tabuľke je vzrast počtu robotníkov v uvedených rokoch menej markantný, pohybuje sa okolo 1 % a v skupine miest od 20 000 do 100 000 obyvateľov zaznamenal dokonca pokles.

Uvedený, pomerne rapídny vzrast počtu robotníkov na našej dedine je spôsobený najmä tým, že pomerne značná časť drobných držiteľov pôdy prešla pracovať do socialistických priemyselných podnikov, a tak sa posilnili rady robotníckej triedy. Nastala tu významná kvalitatívna zmena v sociálno-triednej štruktúre dediny. Pritom je pozoruhodné, že početní z týchto nových robotníkov ostali bývať na dedine a denne dochádzajú do práce v meste. Toto dochádzanie do práce v meste sa ukazuje, ako ešte bližšie

poukážeme neskôr, pre sociálne, ekonomické i kultúrne napredovanie dediny ako určité pozitívum.

Ďalšia dôležitá kvalitatívna zmena v sociálnej štruktúre našej dediny nastala vznikom novej spoločenskej triedy, a to triedy družstevných roľníkov, ktorá sa utvára z bývalých vlastníkov, hlavne malých a stredných poľnohospodárskych usadlostí. Príslušníkmi tejto novej spoločenskej triedy, ktorá vo vzťahu k robotníckej triede má neantagonistický charakter, sú vo svojej veľkej väčšine obyvatelia dedín, t. j. obcí do 2000, resp. 5000 obyvateľov. Príslušníci triedy družstevných roľníkov sa od príslušníkov robotníckej triedy líšia najmä tým, že kým sú títo účastníkmi všeludového vlastníctva výrobných prostriedkov a pracujú v štátnom sektore národného hospodárstva, zatiaľ príslušníci triedy družstevných roľníkov sú účastníkmi skupinového vlastníctva výrobných prostriedkov s pracovným pomerom v JRD. Pokiaľ ide o charakter práce príslušníkov uvedených tried, je tu ešte pomerne značná odlišnosť, ktorá sa však pod vplyvmi mechanizácie poľnohospodárskej výroby, jej spriemyslovania, postupne stráca. Početné druhy fyzicky namáhavej práce, ako napr. orba, siatie, zber obilnín, sena, zemiakov, cukrovej repy, vyvážanie a rozmetávanie maštalného hnoja, atď. vykonávajú už dômyselné mechanizmy. Postupne aj v živočíšnej výrobe boli už zmechanizované mnohé fyzicky vyčerpávajúce práce.

Všestranný rozvoj jednotných roľníckych družstiev, najmä vplyv poľnohospodárskej veľkovýrobnej technológie, intenzifikácie a racionalizácie poľnohospodárskej výroby a v súvislosti s tým podstatné zvyšovanie produktivity práce — to všetko sa veľmi pozitívne odrážalo na zvyšovaní objemu poľnohospodárskej produkcie. V rozmedzí posledných 20 rokov vzrástli u nás ha výnosy poľnohospodárskych plodín v priemere 2 až 3-násobne. Tak napr. v JRD v Devičanoch, typickej poľnohospodárskej obci, kde v súčasnosti Sociologický ústav SAV robí monografický výskum, zoberali v r. 1954 po ha 16,8 q pšenice, 22,5 q kukurice, 30,5 q červenej ďateliny, no v r. 1972 už 34,4 q pšenice, 44,7 q kukurice, 61,5 q červenej ďateliny po ha atď. Na 15 ha hone v r. 1973 dosiahli u pšenice 'Mironovská' 60,46 q/ha, u odrody 'Jubilejná' na 10 ha hone 59,85 q/ha; u jačmeňa odrody 'Diamant' na 13 ha hone 39,27 q/ha, na 21 ha hone 36,81 q/ha, čo sú v tejto oblasti a výrobnom type skutočne vynikajúce výsledky. Dojivosť kráv sa v rokoch 1953—1973 priemerne zvýšila v JRD v Devičanoch z 1500 l na 2803 l ročne.

Celkove sa v JRD v Devičanoch v rokoch 1953—1973 produkcia v rastlinnej výrobe zvýšila zo 708 000,— Kčs na 4 862 000,— Kčs, t. j. takmer 7-násobne, v živočíšnej výrobe zo 458 000,— Kčs na 5 631 000,— Kčs, t. j. viac ako 12-násobne, celková hrubá produkcia z 1 066 000,— Kčs na 12 380 000,— Kčs, t. j. viac ako 11-násobne a stav základných prostriedkov z 877 000,— Kčs na 16 397 000,— Kčs, t. j. viac ako 18-násobne. Celkové hospodárske výnosy sa v tomto JRD zvýšili z 1 385 000,— Kčs v r. 1953 na 12 235 000,— Kčs v r. 1973, t. j. viac ako 8-násobne. V súvislosti s týmito skvelými hospodárskymi výsledkami nielen v JRD v Devičanoch, ale všeobecne aj v iných JRD, zvýšila sa i reálna odmena družstevníkov za prácu. Možno bez nadsázky konštatovať, že slovenská dedina nebola v histórii nikdy tak dobre ekonomicky situovaná, ako je v súčasnom období. Táto skutočnosť sa v plnej miere odráža aj na vysokej životnej úrovni dedinského obyvateľstva.

Družstevní roľníci sa denne presvedčujú o evidentných prednostiach poľnohospodárskej veľkovýroby pred roľníckou malovýrobou, tesne prilnuli svojou prácou k jednotným roľníckym družstvám a stali sa po boku robotníckej triedy významnou a pevnou zložkou našej socialistickej spoločnosti. Ich pevné prilnutie k JRD, ale aj k politike strany a socialistického štátu sa ukázalo ako neotrasiteľné aj v krízových rokoch 1968–1969. Tieto ich vzťahy sa v plnej miere odrážajú aj v postojoch a názoroch, v celom zmýšľaní družstevných roľníkov, ako ešte neskôr poukážeme.

V rámci štrukturálnych premien lokálnej komunity dedinského typu nemožno zanedbať ani jav, ktorý možno nazvať ako určité zatlačanie prvkov manuálnej práce a narastanie prvkov duševnej práce. Konkrétne povedané, ide na dedine o pomerne rapidný rast počtu duševne, resp. nemanuálne pracujúcich ľudí, čo je zaujímavý a pozoruhodný úkaz, nepochybne súvisiaci s prenikaním prvkov vyššej spoločenskej organizovanosti a prvkov vedeckotechnickej revolúcie do spoločenskej práce a spoločenských vzťahov. Je to dôsledok toho, že veda, vedecké a technické poznatky, stávajú sa postupne dôležitou výrobnou silou a že ľuďom v tej súvislosti pripadá čím ďalej viac úloha riadiť zložité mechanizmy, prípadne samostatne prebiehajúce technologické výrobné procesy. Zvyšovanie počtu nemanuálnych pracovníkov je spôsobené aj vzrastom rozsahu zospoľočenšenia výroby a rozvojom samosprávy. Pribúda pracovníkov v riadiacich výrobných a správnych orgánoch (vedúce útvary v priemyselných a poľnohospodárskych závodoch, národné výbory a iné riadiace orgány, rozšírenie siete zdravotníckych zariadení, spoločenské organizácie a pod.). Zvyšovanie počtu nemanuálnych pracovníkov na dedinách spôsobil a spôsobuje aj rýchly vzrast terciárnej sféry (rôzne služby, zvyšovanie starostlivosti o človeka atď.).

Proces tohto narastania počtu nemanuálnych pracovníkov v dedinskej populácii, proces – ak tak možno povedať – určitej racionalizácie, či intelektualizácie života na dedine vyjadrujú údaje v tab. IV, zachycujúce

IV. Vzrast počtu nemanuálne pracujúcich v relácii ekonomicky aktívneho obyvateľstva v obciach na Slovensku (Archív, 1967)

Veľkosť obce (počet obyvateľov)	Podiel nemanuálnych pracovníkov v ekonomicky aktívnom obyvateľstve v rokoch v %					
	1937	1943	1946	1952	1960	1967
do 500	4,5	5,0	5,0	11,8	11,7	14,6
500 – 1 000	4,6	6,0	7,3	10,9	14,6	18,8
1 000 – 2 000	5,1	7,4	7,0	12,0	18,1	21,5
2 000 – 5 000	6,3	9,1	11,0	16,0	18,5	20,9
5 000 – 20 000	14,9	18,9	22,2	28,3	31,0	33,5
20 000 – 100 000	23,3	22,8	25,5	40,0	42,1	49,2
nad 100 000	39,1	47,1	54,2	54,6	53,1	58,3
Spolu	9,5	12,4	14,5	20,1	23,1	27,2

vzrast počtu nemanuálnych pracovníkov v relácii s ekonomicky aktívnym obyvateľstvom.

Z relatívnych údajov, uvedených v tabuľke vyplýva, že pomerne najviac vzrástol počet nemanuálnych pracovníkov na dedinách, t. j. v obciach do 2000 obyvateľov. Tak v obciach do 500 obyvateľov v r. 1946 – 1967, t. j. za 21-ročné obdobie, vzrástol ich podiel z 5,0 % na 14,6 %, v skupine obcí od 500 do 1000 obyvateľov zo 7,3 % na 18,8 % a v skupine obcí od 1000 do 2000 obyvateľov zo 7,0 % na 21,5 %, čo je 3-násobné zvýšenie. Je prirodzené, že z dôvodov, ktoré sme uviedli vyššie, zvyšuje sa podiel nemanuálnych pracovníkov v ekonomicky aktívnom obyvateľstve aj v mestách a mestečkách, avšak vzrast ich počtu nie je taký rýchly, ako v uvedených malých obciach. Treba totiž brať do úvahy, že percento týchto pracovníkov v mestách bolo už v r. 1946, ba i v skorších rokoch, pomerne vysoké.

Uvedený, pomerne rýchly vzrast počtu nemanuálnych pracovníkov na dedinách možno vysvetliť ako dôsledok dôležitých sociálno-ekonomických zmien, ktoré sa udiali pod blahodárnym vplyvom realizácie úloh socialistickej výstavby v našej krajine. Zvýšenú potrebu odborne pripravených pracovníkov bolo potrebné – a treba povedať, že to bolo aj v intenciách kultúrnej politiky nášho socialistického štátu v rámci demokratizácie vzdelania – saturovať nielen rozšírením siete škôl všetkých stupňov, ale aj zriaďovaním závodných škôl, rôznych kurzov a pod., čo všetko značnou mierou prispelo k všeobecnému vzrastu vzdelanostnej, politickoideovej, kultúrnotechnickej a odbornej úrovne obyvateľstva v meste i na dedine.

V tejto súvislosti treba aspoň stručne poukázať na jednu skutočnosť, dôležitú z hľadiska sociálneho pokroku na našej dedine. Priemyselní robotníci i spomínaní pracovníci služieb, administratívni a iní pracovníci napriek tomu, že pracujú v závodoch, podnikoch a úradoch v meste, v prevažnej miere zostávajú bývať na dedine. A práve títo ľudia, ktorí síce denným dochádzaním do práce v meste strácajú veľa drahocenného času, majú zásluhu na tom, a popri nich prirodzene aj pôsobenie hromadných komunikačných prostriedkov, včítane tlače, že sa prostredníctvom nich prenášajú z mestského prostredia na dedinu početné prvky materiálnej a ideovej, duchovnej kultúry, vzory mestského života počínajúc bývaním, obliekaním, stravovaním, využívaním voľného času, atď. Pod vplyvom uvedených i ďalších činiteľov sa nebývalou mierou zvýšila životná úroveň dedinského obyvateľstva.

Prenikavé zmeny v sociálno-triednej, ekonomickej a vzdelanostnej štruktúre dediny, menovite značný vzrast počtu priemyselných robotníkov, vznik triedy družstevných roľníkov a v súvislosti s tým podstatné zlepšenie ekonomickej situovanosti dedinského obyvateľstva, pomerne značný vzrast počtu nemanuálnych, t. j. administratívnych a iných pracovníkov, pracovníkov služieb, ktoré sa na našej dedine udiali od oslobodenia, treba považovať za zmeny, poukazujúce na to, že dedinská spoločnosť v tomto svojom 30 rokov trvajúcim vývine, nadobudla celkom iné kvality. Evidentne sa ukazuje, že dedinská spoločnosť stratila svoj výlučný roľnícky charakter a aj svojou sociálno-triednou a vzdelanostnou štruktúrou sa približuje sociálnej štruktúre mesta. Na báze týchto premien, najmä zmien vo výrobných silách a výrobných vzťahoch odohrali a odohrávajú sa v dedinskej societe ďalšie výrazné zmeny, na ktoré v stručnosti poukážeme.

Rýchly rozvoj družstevnej poľnohospodárskej ekonomiky a s tým pokračujúca spoločenská delba práce, vyvolali na súčasnej dedine vznik početných nových profesií. Niekdajší tzv. univerzálny pracovník, akým bol individuálne hospodáriaci roľník, sa už stal prežitkom.

V súvislosti so zmenou sociálnej a triednej štruktúry dedinskej spoločnosti sa v priebehu uplynulých 30 rokov značne zmenila aj štruktúra rodiny. V prvom rade sa značne zmenšil podiel roľníckych rodín, t. j. rodín, ktorých členovia sú zamestnaní v poľnohospodárstve a zvýšil sa podiel robotníckych rodín a hlavne rodín zmiešaných, heterogenných, ktorých niektorí členovia pracujú v poľnohospodárstve, ďalší v priemyselnych závodoch, prípadne v administratíve, obchode a podobne. Zásadnej dôležitosti pritom je skutočnosť, že v celoslovenskom priemere okolo 96 % respondentov v zásade kladne hodnotí hospodársku situáciu svojej rodiny (Ollík aj., 1972). V spomenutej monograficky skúmanej obci Devičany je to okolo 93 %.

Markantným znakom všestranného rastu našej dediny je nebývalý stavebný ruch. Ako nový a významný architektonický prvok v dispozičnom riešení výstavby dediny je, že sa uplatňuje rozdelenie jej výstavby na časť obytnú a časť účelovú, t. j. hospodárske budovy, ktoré sa spravidla stavajú mimo intravilánu obce.

Od oslobodenia sa na jednotlivých dedinách najmä v rámci individuálnej bytovej výstavby postavili desiatky, ba stovky nových obytných domov, často i jednoposchodových, takmer so všetkými technickými výmožnosťami a komfortom mestských bytov, umožňujúcich zdravé a pohodlné bývanie a kultúrne využívanie voľného času. Pozoruhodné je aj vnútorné vybavenie a zariadenie nových, resp. renovovaných domov. Nechýba v nich viac obytných miestností, osobitná kuchyňa, kúpeľňa, WC, vodovod, moderný nábytok a rôzne elektrické spotrebiče ako chladnička, práčka, vysávač, elektrický sporák a prirodzene rozhlasový prijímač a televízor.

Ak na našich dedinách pred 30–40 rokmi dominovali z verejných budov len škola, hostinec a v niektorých obciach i kostol, dnes sú ozdobou, ba pýchou obcí pekné, výstavné kultúrne domy s veľkou divadelnou sálou a ďalšími miestnosťami pre rozvoj kultúrneho a spoločenského života, úradovne MNV, kluby mládeže, budovy pre obchod a pohostinstvo, spoločné pracovne, pekné športové ihriská a podobne. V nejednom prípade si občania vybudovali skupinový vodovod, vybudovali chodníky, zregulovali potoky, upravili priestranstvá v obci, zriadili parčíky – čo všetko podstatne prispelo ku skrášleniu, skultúrnieniu životného prostredia. Na tieto ciele vynaložili veľa finančných prostriedkov a odpracovali ročne tisíce pracovných hodín. Napríklad v veľkej obci Devičany investovali do uvedených stavieb v rokoch 1954–1973 vyše 5 000 000,– Kčs.

Okrem uvedených stavieb celoobecného charakteru vo všetkých obciach s poľnohospodárskou výrobou investovali družstevníci značné finančné prostriedky do výstavby hospodárskych budov, ako sú moderné stajne, seníky, ošipárne atď.

Nové, poväčšine bezprašné cesty, spájajúce i tie najmenšie dedinky s mestom, umožnili rozvinúť vo vysokej miere automobilizmus a hustú sieť autobusovej dopravy. O jej nebývalom vzraste hovoria tieto údaje: kým v r. 1948 bolo na Slovensku len okolo 200 autobusových tratí o cel-

kovej dĺžke 6153 km a bolo prepravené vyše 35 700 000 osôb, zatiaľ v r. 1970 sa zvýšil počet autobusových tratí na 1752 o dĺžke 78 990 km a bolo prepravených vyše 640 000 000 osôb, čo je oproti r. 1948 takmer 18-násobné zvýšenie. Autobusy premávajú viac ráz denne i do tej najzapadlejšej dediny. To umožňuje nielen rýchlu prepravu ľudí z dedín do zamestnania v meste (tzv. kyvadlová mobilita), ale aj čulý cestovný ruch, čo všetko pomáha odstraňovať, najmä v minulosti prislovečnú izoláciu dediny a prispieva k akcelerácii kolobehu kultúrnych hodnôt a tým aj k spoločenskému pokroku na dedine.

Možno konštatovať, že naša dedina ako lokálna spoločnosť vďaka podpore zo strany straníckych a štátnych orgánov nadobudla v priebehu uplynulých 30 rokov úplne nový vzhľad. Zmeny, ktoré sa na nej z architektonickej stránky udiali, musia upútať pozornosť každého nezaujatého pozorovateľa. Avšak to, čo sme uviedli okrem zmien v sociálno-triednej štruktúre, týka sa len civilizačnej, hmotnej stránky vzostupu našej dediny. Okrem toho sa v dedinskej spoločnosti udiali v uvedenom období aj významné zmeny v oblasti politických a medziludských vzťahov a ďalej v mentalite, spoločenskej psychike dedinského človeka.

Socialistické výrobné vzťahy a zakotvenie zásad socialistickej demokracie v spoločenskom živote dediny pomohli odstrániť zvyšky sociálnej nerovnosti vyplývajúce z majetkových rozdielov a prispeli k utváraniu dobrých medziludských vzťahov na pracoviskách i mimo nich. Dobré medziludské vzťahy zvyšujú možnosť uplatniť sa v práci a živote každému členovi dedinskej spoločnosti podľa jeho individuálnych schopností. Tieto vzťahy, založené na spolupráci a vzájomnej pomoci členov dedinskej spoločnosti, prispievajú k všestrannému rozvoju osobnosti a sú tiež dôležitým zdrojom spokojnosti ľudí s prácou a životom v dedinských podmienkach.

Doterajšie sociologické výskumy ukazujú, že počet ľudí spokojných, prípadne čiastočne spokojných so životom na dedine, sa pohybuje okolo 96 % (Ollík aj. 1972). Pokiaľ ide o otázku, ako ľudia hodnotia svoj doteraz prežitý život, získali sa pri monografickom výskume v Devičanoch tieto odpovede : spokojných s doteraz prežitým životom je 71 % ľudí, čiastočne spokojných 22,6 %. Ak tieto kategórie odpovedí zlúčime, ukazuje sa, že počet ľudí spokojných s prežitým životom je na našich dedinách pomerne značne vysoký.

V závislosti na uvedených zmenách v spoločenskom bytí došlo na dedine aj k prenikavým zmenám v oblasti spoločenského vedomia, v oblasti vzdelanosti, ideovej (duchovnej) kultúry. Mladej a najmladšej generácii dostalo a dostáva sa vyššieho a všestrannejšieho základného školského vzdelania ako ich otcom a matkám. Podstatne sa zvýšil na dedine počet ľudí so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Kým napr. v spomínanej obci Devičany boli v r. 1946–47 len traja stredoškolsky vzdelaní ľudia, jeden vysokoškolsky vzdelaný pracovník a jeden pracovník s nižším odborným vzdelaním, zatiaľ v r. 1971 bolo tu už 67 ľudí s úplným stredoškolským vzdelaním, 12 ľudí s vysokoškolským vzdelaním a 110 ľudí s ukončenou učňovskou alebo nižšou odbornou školou.

Ľudia na dedine, najmä roľníci, prekonali a prekonávajú v sebe prvky spoločensky nezdravého partikularizmu, individualizmu, konzervativizmu a reziduálnu súkromno-vlastnícku morálku. Iniciatívne a tvorivo nadväzujú

spoluprácu na spoločnom diele. Dôkazom toho je ochota, s akou si v práci vzájomne vypomáhajú príslušníci rôznych profesií. Nesporne sú to tiež objektívne dôsledky delby práce a pracovnej špecializácie, ktorá vyžaduje spoluprácu, ale je to aj prejavom socialistického uvedomenia v tom zmysle, že dedinský človek vzdelanostne a morálne značne pokročil vpred, že sa dedinská spoločnosť integruje na kvalitatívne vyššej úrovni. Napr. pri spomenutom monografickom výskume v Devičanoch sa ukázalo, že z počtu osôb v pracovnom pomere vyše 70 % osôb dáva v zásade prednosť práci v skupine a v prípade, že by bolo súrne potrebné pracovať cez čas, alebo aj v sobotu a nedeľu, bolo by ochotné v práci zotrvať alebo do práce nastúpiť 75,6 % osôb a 21,3 % osôb by sa pokiaľ ide o túto prácu zariadilo podľa okolností. Pokiaľ ide o vzťah dedinského obyvateľstva k JRD, uvedený výskum ukázal, že 91,9 % opýtaných z obyvateľov tejto obce je toho názoru, že družstevná poľnohospodárska výroba dobre vyriešila budúcnosť bývalých samostatných roľníkov. Spomedzi samých družstevných roľníkov zdieľa tento názor 97,5 % príslušníkov z ich počtu, čo svedčí o absolútnom prilnutí družstevných roľníkov k družstevnej poľnohospodárskej veľkovýrobe.

Pod vplyvmi vyššieho školského vzdelania a pod vplyvmi systematického výchovného a vzdelávacieho pôsobenia rozhlasu, televízie, filmu, čítanie kníh, novín a časopisov a v neposlednom rade aj pod vplyvmi pôsobenia miestnych osvetových zariadení, podstatne sa zmenilo zmýšľanie dedinského obyvateľstva — postoje, názory, mienka, záujmy, ba aj životné ciele a ideály ľudí. Rozšíril sa vzdelanostný horizont dedinského človeka, z mentality ktorého sa postupne vytratila a vytráca prevaha religijných prvkov, rezíduá starých povier a tradícií a na ich miesto nastupuje racionálny, vedecky zdôvodnený názor. Tak napr. pri monografickom výskume v Devičanoch na otázku, čo má pre človeka väčší význam, veda alebo náboženstvo, získali sa tieto odpovede: 34,2 % respondentov odpovedalo, že veda, 32,8 % uviedlo, že veda i náboženstvo sú rovnako významné a 26,7 % respondentov uviedlo, že náboženstvo má pre človeka väčší význam. Pritom vo vekovej skupine od 15—18 rokov sa pre vedu vyslovilo 84,6 % a v skupine nad 60 rokov len 14,5 % respondentov. Spomedzi stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaných ľudí viac hodnotí vedu ako náboženstvo okolo 70 % respondentov; spomedzi robotníkov 45 % a spomedzi družstevných roľníkov 26 % osôb. Potvrdzuje sa známy poznatok, že staršia generácia a osoby s nižším vzdelaním vo väčšom počte gravitujú k náboženstvu.

Nemožno si nevšimnúť, že v období od oslobodenia nastali v živote dedinského človeka, predovšetkým roľníkov, značné posuny nielen v práci a rôznych praktikách, ale aj v ideáloch, cieľoch ľudského snaženia. Kým v minulosti bolo ideálom vlastniť a nadobúdať pozemky ako zdroj obživy a reprodukcie, zotrvať na dedovizni a zachovávať staré zvyky, obyčaje, praktiky a náboženstvo predkov (dedinský konzervativizmus, nedôvera k novotám) — to všetko aj za cenu strádania (uprednostňovanie momentov hospodárskeho života na úkor osobných potrieb), dnes sa stáva ideálom, ako to ukazujú výskumy, vlastniť dobre technicky vybavený rodinný dom, vlastniť auto, moderne sa obliekať, cestovať do zahraničia, poznávať cudzie kraje a krajiny, vedomá snaha po modernosti v strave, bývaní, trávení voľného času, snaha po novom, *neraz i po vedeckom poznaní a po znávaní*. Kým v minulosti uplatňovali sa v dedinskej societe individuá-

lizmus v podnikaní, atomizácia spoločenského života, pracovná univerzálnosť a hlavne ručná práca, tiež ručná výroba rôznych predmetov, tkanín a tradičných odevov, dnes pod vplyvom všeobecného racionalizmu života a práce (výdobytky vedeckotechnickej revolúcie) zjavne sa uplatňuje kolektívna práca, kolektívne podnikanie, takmer všade nastupuje strojomá, mechanizovaná práca, uplatňuje sa úsilie po vyhranenej profesionálnosti, miesto doma vyrábaného kroja nosí sa konfekcia, alebo sa nechávajú vyhotovovať odevy na mieru. Kým v minulosti sa uplatňovalo v interpersonálnych vzťahoch susedstvo ako forma dôležitých, ba azda aj nevyhnutných spoločenských stykov v dedinskej pospolitosti, dnes začínajú na dedine miesto neformálnych susedských vzťahov vznikať a uplatňovať sa formálne zoskupenia, formálne inštitúcie — rôzne organizácie, spolky, komisie a pod. Kým v minulosti na dedine trávili sa najmä zimné večery a voľný čas vykonávaním rôznych tzv. domáckych prác (pradenie, pletenie košov, vyšívanie atd.), dnes využívajú sa tieto večery a voľný čas hlavne na počúvanie rozhlasu, sledovanie televízie, čítanie novín, kníh a časopisov, na návštevu kultúrnych podujatí a pod. Slovom možno konštatovať, že pod vplyvmi vyššie uvedenými socioekonomických, politických, vedeckých, technických a kultúrnych činiteľov dochádza nielen v makrosociálnej sfére, ale aj v mikrosociálnej sfére dedinského života k veľkým posunom, ba k prevratným zmenám v živote ľudí, k dynamizácii dedinského života, k utváraniu nového životného štýlu, ktorý sa čím ďalej viac približuje k životnému štýlu mestského človeka.

Z toho, čo sme vyššie v hlavných črtách naznačili, jasne vyplýva, že naša dedina nie je tou, čo bola pred 30 rokmi. Očividne pokročila vpred, všestranne sa zvýšila životná úroveň dedinského obyvateľstva, podstatne sa zmenilo zmýšľanie a štýl jeho života. Doslovne pred našimi očami menila a mení svoju vonkajšiu a vnútornú tvárnosť. Naša dedina sa urbanizuje, pomeštuje, preberá početné hmotné i nehmotné prvky mestskej kultúry a vo svojom vývine doháňa mesto — pričom sa po všetkých stránkach stierajú rozdiely medzi ňou a mestom. Ekonomické, sociálne a kultúrne vyrovnávanie dediny s mestom, ako jeden z podstatných predpokladov či postulátov socializmu, stáva sa skutočnosťou. Postupne sa stáva socialistickou dedinou. Na terajšom stupni svojho vývinu prekonala odvekú spoločenskú izolovanosť, odlúčenosť, a stala sa integrovanou súčasťou spoločenského celku, v plnej miere sa zapojila do kolobehu, v ktorom prúdia elementy vzdelanosti, novodobej materiálnej a ideovej kultúry, a ktorý svojimi akceleračnými vplyvmi determinuje rovnomerný vývin, napredovanie nielen mesta, ale aj dediny, všetkých zložiek spoločnosti i celej globálnej spoločnosti ako živého svojrázneho dynamického celku, systému.

Pravda, na margo uvedených zmien a vývinu našej dediny, na čo sme vyššie stručne poukázali, treba povedať, že jej vývin sa nedial ľahko a bez akýchkoľvek problémov. Mnoho ťažkostí bolo potrebné prekonať pri budovaní jednotných roľníckych družstiev, pri ich ekonomickom a spoločenskom upevňovaní. Na riešenie čakajú závažné problémy, ako nedostatok mladých pracovných síl v poľnohospodárstve, profesionálna výchova roľníckej mládeže, zvedčenie riadenia poľnohospodárskych podnikov, ďalšia racionalizácia a komplexná mechanizácia poľnohospodárskych prác, intenzifikácia poľnohospodárskej výroby, budovanie závodov potravinárskeho priemyslu v dedinských aglomeráciách, vzťah tzv. strediskových a spá-

dových obcí a pod. Pozdáva sa, že závažný problém vzniká vzrastajúcim sťahovaním, odlevom obyvateľstva z dediny do mesta, klesaním ročných populačných prírastkov na dedine, vyludňovaním dediny, čo sa na niektorých dedinách okrem iného prejavuje aj vo zvyšovaní počtu neobývaných domov. Evidentne sa ukazuje, že zo stránky vedeckého (ekonomického, demografického, sociologického, sociálnopsychologického, medicínskeho atď.) výskumu bude potrebné našej dedine venovať oveľa viac pozornosti, ako sa jej venovalo doteraz. Na základe jej vedeckého poznania, poznania zákonitostí jej vývinu v podmienkach budovania socialistickej spoločnosti, bude potrebné hľadať spôsoby, ako našu dedinu, ako dôležitý ekologický útvar osídlenia krajiny, čím účinnejšie podporovať na ceste jej ďalšieho vývinu, na ktorú vďaka politike a starostlivosti straníckych a štátnych orgánov nastúpila a postupne sa pretvára na vyspelú socialistickú dedinu. Pôjde tu azda o to, nie ju v procese prekonávania podstatných rozdielov medzi ňou a mestom negovať, ale skôr v tomto procese uplatniť formu tzv. plošnej urbanizácie v tom zmysle, aby sa život v nej utváral tak, aby bol rovnako kultúrny a príťažlivý ako v meste. Nemožno tiež zabúdať na ekologické prednosti bývania na vidieku, priťahujúce mestské obyvateľstvo, ktoré tu čím ďalej viac vyhľadáva prechodné, ba aj trvalé osídlenie (chatarstvo, zahradkárstvo, kupovanie neobývaných chalúp a pod.).

Literatúra

OLLÍK, T. aj.: Kultúrny a spoločenský profil dedinského obyvateľstva na Slovensku. Bratislava, Obzor 1972.

Archív mikrocenzu. Socialistický ústav SAV, 1967.

Statistická ročenka ČSSR. Praha 1960.

Statistická ročenka ČSSR. Praha - Bratislava, 1971.

Došlo dne 9. 4. 1974

Adresa autora:

Doc. PhDr. Martin Katriak, Sociologický ústav SAV, 800 00 Bratislava
